

DESPRE SARMAȚI LA DUNĂREA DE JOS ÎN LUMINA DESCOPERIRILOR DE LA TÎRȘOR

La circa 150 m est de necropola din epoca migrațiilor de la Tîrșor se întinde o bogată așezare geto-dacică din Latène¹. Pe baza datelor existente se constată că această așezare nu a fost contaminată cu elemente de cultură materială aparținând romanilor. Așezarea dacică de la Tîrșor se datează în sec. I î.e.n. — sec. I e.n. Oucerirea romană a împrejurimilor Tîrșorului și instaurarea puterii romane aici a avut loc abia după terminarea războaielor daco-romane de la începutul secolului al II-lea e.n. Se știe că romanii pătrunzînd în zona subcarpatică munteană au organizat o linie de apărare marcată în teren prin castele de la Drajna², Mălăești³, Tîrșor⁴. Materialul ceramic și în general inventarul arheologic roman descoperit la Tîrșor și Drajna nu poate fi datat mai tîrziu de primele două decade ale secolului al II-lea e.n. Ultimele monede romane de la Drajna⁵ și Tîrșor⁶ datează din vremea împăratului Traian.

Ocupația romană a acestor regiuni încetează se pare în vremea împăratului Hadrian⁷. Părăsirea teritoriilor apărate de linia de castele din nordul Munteniei a fost făcută probabil în principal sub presiunea dacilor liberi. La acțiunea de înlăturare a romanilor de aici nu este exclus însă să fi participat și contingente de sarmați. O serie de descoperiri recente permit să se postuleze ipoteza că primele elemente sarmatice au început

¹ Gh. Diaconu, Sebastian Morintz, D. V. Rosetti și Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice de la Tîrșor (r. și reg. Ploiești)*, în *Materiale*, V, p. 621.

² Gh. Ștefan, *Le camp romain de Drajna de Sus (département de Prahova)*, în *Dacia*, XI—XII, 1945—1947, p. 115—147.

³ Gr. Florescu și Exspectatus Bujor, *Săpăturile arheologice de la Mălăești*, în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 271—277.

⁴ Prezența a peste 15 fragmente de cărămizi stampilate (Leg. XI C.P.F.), la care se adaugă gropi, locuințe, cuptoare și un pavaj întins din epoca romană, reprezintă tot atîtea mărturii despre existența unui castru la Tîrșor.

⁵ Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 138—140.

⁶ Monedele de la Tîrșor au fost determinate de B. Mîtreă de la Cabinetul numismatic al Institutului de arheologie al Academiei R.P.R.

⁷ *Istoria României*, I, p. 431 (cap. redactat de D. Tudor); Radu Vulpe, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les Romains*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 378—379.

să se infiltreze în Cimpia Munteană la sfârșitul secolului al II-lea e.n.¹. Despre o eventuală pătrundere a sarmaților în zona deluroasă a Munteniei încă din sec. II e.n. nu există deocamdată nici o dovadă arheologică. În schimb se poate susține aproape cu certitudine că sarmații atinseseră această regiune în secolul al III-lea e.n. Trebuie făcută și precizarea că în cursul secolului al IV-lea e.n. sarmații nu mai sînt documentați arheologic în aceste teritorii și în general în Muntenia².

Pentru a contribui la lămurirea problemelor ridicate aici este necesar să prezentăm fie și pe scurt grupul sarmatic descoperit în necropola complexă de la Tîrșor³.

După cum se știe la Tîrșor (r. și reg. Ploiești) a fost descoperită o necropolă în cuprinsul căreia au fost cercetate trei nivele de înmormintări⁴. Primul și cel mai vechi nivel de morminte atribuit sarmaților este reprezentat de morminte de înmormintare dispuse în regiunea de nord și est a teritoriului cercetat⁵.

S-au descoperit pînă în prezent 20 de morminte sarmatice și anume: M. 73, 148, 184, 194, 196, 198, 200, 205, 206, 208, 219, 220, 221, 227, 228, 253, 255, 261, 267 și 277⁶. Adîncimea gropilor de morminte variază între circa 1—1,75 m⁷. Ele au forma rectangulară cu colțurile rotunjite și fundul plan. Cu excepția cîtorva cazuri, gropile de morminte respectă în general dimensiunile scheletelor. Groapa mormintului 220 (de copil) depășea lungimea scheletului, atît în regiunea craniului, cît și în aceea a picioarelor. Scheletul era așezat aproximativ în diagonală amintind ritul roxolanic⁸.

În necropola sarmatică de la Tîrșor, nu a fost descoperită nici o groapă cu catacombă sau nișă; într-un caz o groapă (M. 274), săpată în cuprinsul unui bordei hallstattian, avea praguri neregulate, asemănătoare celor din gropile mormintelor de la Trușești⁹. Menționăm că scheletul mormintului 148 a fost placat cu pietre mari de carieră¹⁰. Mormintele

¹ Pe baza unor descoperiri recente din raionul Oltenița, Sebastian Morintz ajunge la o astfel de concluzie (Mormintele sarmatice de la Ulmeni, r. Oltenița — materiale inedite).

² *Istoria Romniei*, I, p. 679—680 (cap. red. de I. Nestor).

³ Cf. *Materiale*, V, p. 623, fig. 6; *Materiale*, VII, p. 639—640, fig. 8; *Materiale*, VIII, p. 540, fig. 5; Gh. Diaconu, *Considerații preliminare asupra necropolei de la Tîrșor din secolele III—IV e.n.*, în *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 55—67.

⁴ Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sîntana-Cerneahov pe teritoriul R.P.R. în lumina cercetărilor din necropola de la Tîrșor*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 273—275; *ibidem*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 414—417.

⁵ Mormintele sarmatice au fost reperate de-abia în cursul anului 1960.

⁶ În ceea ce privește numerotarea trebuie precizat că ele au fost intercalate, în ordinea descoperirii, între mormintele de incinerare geto-dacice (aspectul Chilia-Tîrșor) și cele de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș.

⁷ Mormintele situate în preajma zidului de incintă se află la adîncime mai mare datorită păturii de moloz care încadrează incinta.

⁸ Un mormint sarmatic, cu scheletul așezat în diagonală, față de axul gropii a fost descoperit într-un tumul la Smceni (r. Buzău, reg. Ploiești) — informație Victor Teodorescu.

⁹ Informații primite de la M. Petrescu-Dîmbovița și Marilena Florescu.

¹⁰ Obiceiul acoperirii mormintelor cu pietre este propriu sarmaților, dar la el a contribuit probabil și influența romană. Descoperirea M. 148 de la Tîrșor cu scheletul acoperit cu pietre dovedește că acest obicei era practicat de către popoarele migratorii, înainte de coborrea goților la Dunărea de jos.

au în general orientarea nord — sud, cu foarte mici abateri înspre NNE, sau NNW. Lipsesc cu desăvârșire mormintele orientate pe direcția sud, est sau vest¹.

Necropola sarmatică de la Tirgșor conține atît morminte de bărbați (M. 148, 205 etc.), de femei (M. 184, M. 198 etc.), cît și de copii (M. 220,

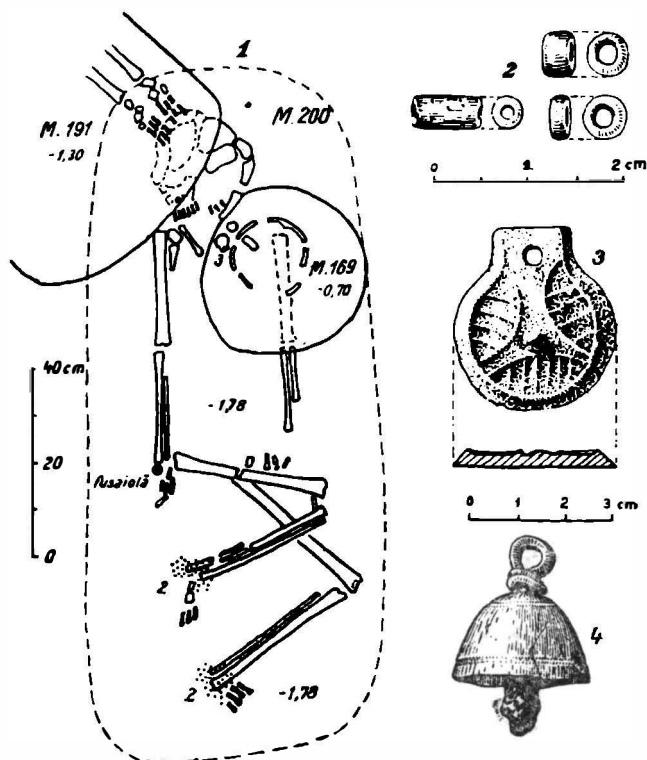


Fig. 1. — Inventarul M. 200; 4, clopoțel din M. 194.

261 etc.). Aproape 50% din schelete prezintă deformări artificiale ale craniilor² (M. 184, 196, 264 etc.).

În ceea ce privește poziția craniilor s-a putut observa că o parte erau înclinate spre stînga (M. 196), altele înspre dreapta (M. 200, 206), iar cele mai multe erau în poziție normală (M. 184). Majoritatea scheletelor erau așezate pe spate, cu brațele întinse pe lîngă corp, cu picioarele întinse și adunate (M. 184, 198). Excepție face doar M. 200 care avea scheletul culcat pe partea stîngă, iar picioarele îndoite și suprapuse (fig. 1/1).

¹ Morminte sarmatice orientate pe direcția est—vest sau vest—est au fost descoperite la Nova-Filipovca și Akermcn. Cf. M. I. Viazmitina ș.a., în *Журнал біля с Ново-Пилипювски и Радеосту „Аккермень”* în *Археологични пам’ятки УРСР*, t. VIII, 1960.

² Studiul antropologic al scheletelor din necropola de la Tirgșor a fost încredințat dr. Dardu Nicolăescu-Ploșșor de la Centrul de cercetări antropologice al Academiei R.P.R.

Mormintele, în măsura în care nu au fost jefuite de contemporani ¹, au un inventar relativ bogat, reprezentat în primul rând din vase de lut, majoritatea lucrate cu mâna. Numai în două morminte au apărut vase lucrate la roată (M. 196 și M. 198).

Ceramica din mormintele sarmatice de la Tirgșor poate fi împărțită din punct de vedere al tehnicii de execuție și al formelor în două categorii. În prima se înscriu oalele de dimensiuni mici cu buza subțire, înaltă, ușor răsfrîntă în afară, umerii ridicați, pîntecul în general bombat (fig. 2/2, 3). Fundurile vaselor, de obicei masive, au un diametru mai mare decît cel al gurii, iar unele au tendința de reliefare. Majoritatea acestor ceramici a fost lucrată cu mâna dintr-o pastă impură, conținînd pietricele și nisip. Arderea vaselor, incompletă, a fost făcută în cuptoare primitive. Vasele sînt extrem de friabile și au pe pereții exteriori urme de crustă din materii organice ca rezultat al folosirii lor pe vatră. După cum s-a mai arătat, din categoria vaselor lucrate la roată au fost găsite pînă în prezent doar două exemplare: un urciur care provine din M. 253 și o oală-borcan din M. 196. Urciurul, fără ornament, a fost lucrat la roată dintr-o pastă bine aleasă, cretoasă la pipăit, arsă uniform cenușiu (fig. 3/6). Oala-borcan este lucrată din pastă zgrunțuroasă, aspră la pipăit și se leagă ca tehnică și formă de ceramica provincial-romană.

Ceramica sarmatică de la Tirgșor este în general lipsită de ornamente. Doar două vase au buzele ușor crestate. Din punct de vedere al tehnicii de execuție și al ornamentării, atrage atenția în mod deosebit vasul din M. 184, pe al cărui umăr au fost aplicate patru gurguie (fig. 4/2). Caracteristic necropolei sarmatice de la Tirgșor este prezența în morminte a cîte unui singur vas.

Cele mai apropiate analogii ale ceramicii sarmatice de la Tirgșor pot fi făcute cu ceramica din necropolele sarmatice din sudul și estul Munteniei ². Analogii deosebit de apropiate mai pot fi făcute și cu vasele din cimitirele sarmatice de la Probota ³, Bocani ⁴ și mai ales cu inventarul ceramic descoperit în cuprinsul necropolelor sarmatice din nordul Mării Negre ⁵.

¹ La peste 50 % din mormintele sarmatice au fost interceptate în săpătură gropi rotunde avînd diametrul de 0,50 x 0,60 m, situate în regiunea craniilor sau a bazinelor. Stratigrafic s-a putut dovedi că aceste gropi sînt anterioare sec. IV e.n. Ele au fost săpate probabil de către contemporani cu scopul de a profana mormintele.

² Pentru regiunea de est a Munteniei, v. I. T. Dragomir, *Raport asupra săpăturilor întreprinse la Largu (r. Filimon Strbu, reg. Galați)*, în *Materiale*, V, p. 479, fig. 5/2, 4. Pentru tumulul de la Smeeni, situat pe malul drept al Călmățuiului v. N.I. Simache și Victor Teodorescu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Smeeni*, în *Materiale*, VIII, p. 279-280; descoperirile din sudul Munteniei sînt în majoritate inedite și se află depozitate la Muzeul rațional Oltenița. Săpăturile arheologice au fost executate de Sebastian Morintz care ne-a pus la dispoziție pentru studiu o parte din material.

³ Materialele sînt inedite dar ne-au fost puse la dispoziție pentru studiu de către Nicolae și Emilia Zaharia cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

⁴ G. B. Feodorov, *К вопросу о сарматской культуре в Молдавии*, în *IMFAN*, 4, 31, Chișinău, 1956, p. 59, fig. 8/2-9; idem, *Население прутско-днестровского междуречья*, în *MIA*, 89, Moscova, 1960, p. 346, fig. 40/6, 10, p. 348, fig. 42/9, 10; p. 351, fig. 45/1.

⁵ M. I. Vlazmitina ș.a., *op. cit.*, p. 42, fig. 26/7; p. 76, fig. 62/6 și fig. 68/14.

După formă, tehnică și ornamente, ceramica din mormintele sarmatice de la Tîrșor poate fi datată către mijlocul secolului al III-lea e.n. Aceasta nu înseamnă însă că nu există și unele vase lucrate cu mîna care

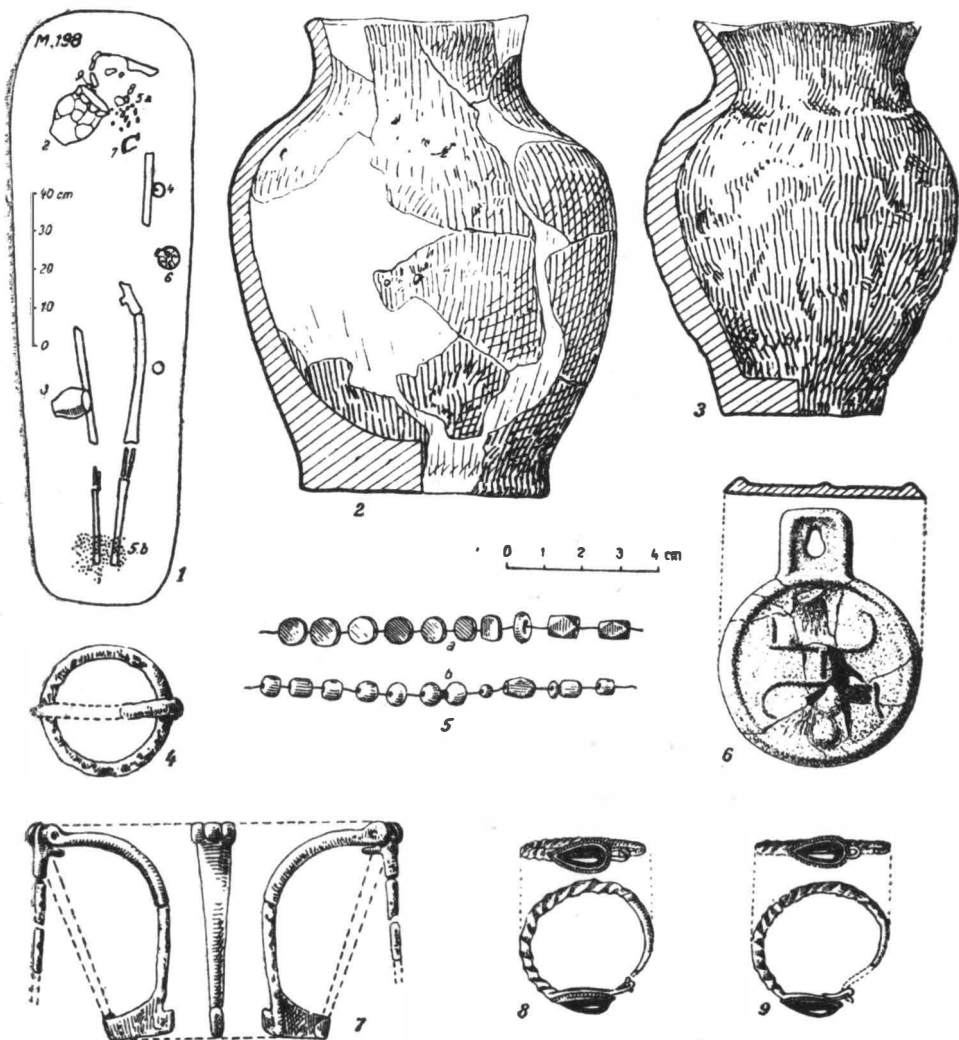


Fig. 2. — Inventarul M. 198.

amintesc de o tradiție mai timpurie¹. Originile ceramicii lucrate cu mîna, din necropola de la Tîrșor, trebuie căutate în regiunile din nordul

¹ În necropolele sarmatice din Muntenia apare o ceramică lucrată cu mîna care nu suferă transformări și se aseamănă pînă la identitate cu specia ceramicii timpurii din necropolele de pe țărmul nordic al Mării Negre.

Mării Negre. Este adevărat că în contactul cu populația locală de aici, triburile sarmatice au preluat unele forme și ornamente. Numai așa se poate explica prezența vasului cu gurguie pe umeri din M. 184. Aceeași explicație o dăm și urciiorului din M. 253 care după formă și tehnica de execuție nu poate fi atribuit unor ateliere sarmatice. Acesta a ajuns probabil la sarmați prin mijlocirea carpilor sau a dacilor liberi din Muntenia (cultura Chilia-Militari).

Faptul că în cimitirul sarmatic de la Tirgșor există foarte puține elemente daco-getice duce la concluzia că triburile care au folosit necropola au pătruns dintr-o regiune în care nu au avut contact prea strins cu populația carpo-dacică¹. Trebuie arătat de asemenea că absența elementelor de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș se explică prin lipsa unor legături în regiunile de baștină între triburile sarmatice și purtătorii culturii amintite.

La Tirgșor pînă în prezent au fost descoperite doar trei fusaiole, în mormintele: 184, 198 și 200. Cele din ultimele morminte nu au putut fi recuperate datorită proastei conservări. Fusaiola din M. 184 (fig. 4/3) se afla lipită de humerusul stîng, cea din M. 200 a fost așezată sub oasele palmei drepte, iar cea din M. 198 zăcea la cîțiva centimetri de femurul stîng, spre est. Din cele relatate reiese că în privința poziției fusaiolelor în mormintele sarmatice de la Tirgșor nu se poate stabili o regulă. Toate au forma tronconică și nu prezintă ornamente. Fusaiiolele tronconice își găsesc analogii într-o serie întreagă de necropole sarmatice², ele fiind de altfel preferate de către aceștia.

Din restul inventarului cităm trei oglinzi descoperite în M. 184, M. 198 și M. 200. Oglinda din M. 184 zăcea sfărîmată lîngă vertebrele lombare cu partea ornamentată în sus, mînerul fiind orientat în direcția craniului. Cea din M. 198 a fost găsită spartă în stînga bazinului cu partea ornamentată în sus și cu mînerul orientat în direcția scheletului. Ultima oglindă și cea mai bine păstrată era așezată în apropierea claviculei stîngi a scheletului din M. 200. Oglinzile sînt din metal alb, iar aceea din M. 200 este acoperită cu un aliaj metalic de culoare neagră, lucioasă³.

Diametrul primelor două oglinzi este de 4,5 cm, iar al celei de-a treia de 3,5 cm (fig. 1/3). Ele au fost turnate în tipare⁴ din lut și sînt prevăzute pe una din fețe, în zona marginală, cu o nervură proeminentă care le mărginește și mînerule. Nervura încadrează întotdeauna și ornamentul central. Oglinda din M. 184 are un ornament reprezentat de o

¹ Pătrunderea sarmaților la Dunărea de jos s-a desfășurat în mai multe etape și în valuri succesive din teritorii diferite. În viitor se va putea preciza care anume sînt grupurile care vin direct din regiunile lor de baștină și care sînt grupurile care pătrund dinspre Moldova, unde fuseseră temporar în contact cu carpo-dacii.

² G. B. Feodorov, *op. cit.*, p. 58, fig. 7. Exemplare asemănătoare au fost descoperite la Proboța de către Nicolae și Emilia Zaharia și în necropolele din raionul Oltenița — Sebastian Morintz; v. și Eugenia Zaharia, *Morminte sarmatice descoperite la Ciocinagi, în 1949 (r. Tg. Berekști, reg. Galați)*, în *Materiale*, V, p. 899, fig. 2/3.

³ Oglinzi identice au fost descoperite în mormintele carpice de la Pădureni de către Sebastian Morintz și Gh. Bichir, v. *Materiale*, VI, p. 492, fig. 3/5.

⁴ Un tipar din lut pentru turnat oglinzi a fost descoperit în așezarea de la Militari-București, datată în sec. III e.n. Informație Vlad Zirra.

„tamga” în forma literei „H” culcată (fig. 2/6). Starea proastă de conservare a oglinzii din M. 198 nu permite reconstituirea decorului. Din acesta se mai păstrează două nituri ca decor, dispuse în partea inferioară a mânerului (fig. 4/4).

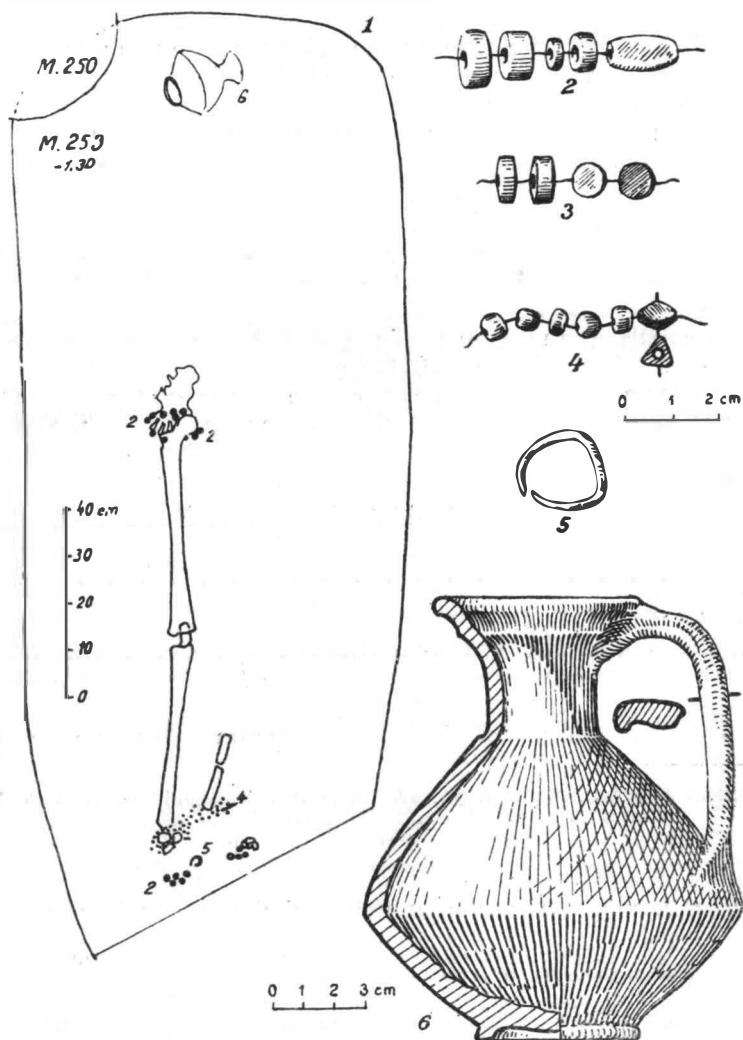


Fig. 3. — Inventarul M. 253.

Cea de-a treia oglindă prezintă ca ornament în partea centrală o protuberanță încadrată la rindul ei de trei arcuri de cerc ale căror capete deschise se unesc cu nervura marginală. Două din aceste arcuri de cerc au în cîmpul

lor patru linii reliefate și paralele, care cad perpendicular pe nervura marginală. Cimpul celui de-al treilea este brăzdat de șase asemenea nervuri (fig. 1/3). Două dintre oglinzi au fost sparte ritual din vechime, în timp ce a treia se păstrează într-o stare de conservare foarte bună. Întrucât s-au găsit toate bucăților oglinzilor este de presupus că spargerea rituală s-a făcut chiar în morminte ¹.

Oglinzile de la Tîrșor se aseamănă cu alte exemplare descoperite în necropolele sarmatice și carpice. Cea din M. 184, ornamentată cu „tanga” în forma literei „H” este identică ca formă, tehnică de execuție, compoziție a metalului și ornament cu mai multe exemplare găsite în necropolele carpice de la Vîrtișcoiu ² și Pădureni ³, unde, pe baza fibulelor, sînt datate la mijlocul secolului al III-lea e.n. Același tip apare și în mormintele sarmatice de la Șendreni ⁴ din secolul al III-lea e.n. ⁵. Oglinda din M. 200 are analogii cu alta descoperită la Largu ⁶, unde după inventarul ceramic și podoabe, complexul se datează de asemenea în secolul al III-lea e.n. ⁷.

În necropola sarmată de la Tîrșor au fost descoperite patru cataramă dintre care două din fier (M. 148 și M. 198) și două din fier și bronz (M. 205). Ca forme se disting două tipuri mai interesante și anume: catarama cu veriga circulară (fig. 2/4) și catarama cu veriga semiovală, bara pentru fixarea spinului fiind dreaptă (fig. 5/3). Din rîndul cataramelor semiovale, descoperite toate în regiunea picioarelor (M. 148, M. 205), se disting două tipuri: a) cataramele cu verigă simplă (fig. 5/3); b) catarama cu placă (fig. 6/3). Cele două cataramă din M. 205 au fost executate din cîte o verigă de bronz, iar spinul dintr-o bară din fier. Catarama din M. 148 (fig. 6/3) are atît veriga, cît și spinul din fier. În plus aceeași cataramă este prevăzută cu o placă de fier îndoită și prinsă în partea centrală cu un nit în vederea fixării curelei. Lîngă această cataramă au fost descoperite două plăcuțe din bronz (fig. 6/2) care serveau la închiderea încălțămîntei. Asemenea plăcuțe au fost găsite și în necropolele de pe linia Dunării — Oinac ⁸. Giurgiu și Oltenița ⁹, precum și în cele de pe valea

¹ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 901, susține că la Cioinagi oglinda a fost „așezată spartă în mormint”. La Tîrșor nu poate fi vorba de spargerea rituală a oglinzilor în afara mormintelor întrucît bucățile sînt foarte mici (M. 184) și erau nederanjate din poziția lor inițială. Aici nu au fost semnalate urme de plînză sau alt material cu care eventual puteau fi înfășurate oglinzile înainte de spargere.

² Grigore Anlășescu, *Antichități de la stațiunea Vîrtișcoi*, în *A.Arh.*, III, 3, 1929, p. 16, fig. 14; p. 17, fig. 15; p. 18, fig. 19; p. 19, fig. 22; p. 20, fig. 23.

³ Oglinzile sînt expuse în Muzeul raional Focșani și provin din săpăturile întreprinse la Pădureni de către Sebastian Morintz și Gh. Bichir.

⁴ Materiale inedite ne-au fost puse la dispoziție pentru studiu de către I. T. Dragomir.

⁵ După părerea noastră inventarul descoperit aici se datează în sec. III e.n.

⁶ I. T. Dragomir, *Săpăturile întreprinse la Largu*, în *Materiale*, V, p. 478, fig. 4/10.

⁷ I. T. Dragomir datează mormintele de la Largu în sec. III—IV e.n. Ceramica și podoabele din aceste morminte nu pot fi datate mai trziu de mijlocul secolului al III-lea e.n.

⁸ Pe teritoriul necropolei de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș de la Oinac a fost descoperit în anul 1960 și un nivel de morminte sarmatice care datează din sec. III e.n. Într-un asemenea mormint au fost găsite de către Sebastian Morintz plăcuțe pentru cataramele folosite la închiderea încălțămîntei.

⁹ Informații primite de la Sebastian Morintz.

Călmățuiului — Smeeni¹ și Largu². Merită subliniată descoperirea unor asemenea piese și în necropola carpică de la Pădureni³. Așadar deși aceste accesorii pentru închiderea încălțămintei sînt caracteristice sarmaților constatăm că la un moment dat le folosesc și carpii⁴ care le-au împrumutat în vremurile și în regiunile de contact cu sarmații. Trebuie făcută remarca că atît la sarmați cît și la carpi piesele asupra cărora am stăruit se datează la mijlocul secolului al III-lea e.n.⁵.

În mormintele 184 și 198 au fost descoperite două perechi de cercei. În primul mormînt au fost găsiți cercei din bronz, iar în cel de-al doilea cercei din argint de calitate inferioară. Cerceii din bronz (fig. 4/5, 6), lucrați dintr-o sîrmă rotundă în secțiune, au forma ovală și de fiecare dată unul din capete a fost prevăzut cu o buclă de închidere, iar celălalt cu un cîrlig. Bucla de închidere este încheiată prin înfășurarea capătului pe verigă, la unul din cercei de patru ori, iar la altul de șapte ori. Cerceii din argint (fig. 2/8, 9) au fost executați dintr-o sîrmă de argint, rectangulară în secțiune și torsionată de la dreapta la stînga. Unul din capete se termină printr-un cîrlig, iar celălalt este subțiat și lățit prin ciocănire. Capătul lățit se termină printr-o indoitură realizînd orificiul de închidere al cerceului. Pe partea lățită a cerceului era aplicată o casetă de forma seminței de floarea-soarelui. Fundul casetei este reprezentat de o placă subțire din argint, în timp ce marginea este zimțată și terminată printr-o ramă subțire ornamentată. Casetele constituie lăcașul unor pietre semiprețioase din sticlă de culoare brună-violacee. Primul tip de cercei este întîlnit destul de frecvent în cuprinsul antichităților sarmatice⁶ și carpice⁷ din secolul al III-lea e.n. descoperite atît în Moldova cît și în Muntenia. Cel de-al doilea tip își găsește analogii la Probota⁸, la Șendreni⁹, la Căscioarele¹⁰-Oltenița, și într-un mormînt izolat din com. Bogdana¹¹, situată pe malul rîului Urlui, la sud de Roșiorii de Vede. Nu ne scapă din vedere faptul că asemenea cercei nu apar în necropolele de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș.

În cuprinsul mormintelor sarmatice de la Tirgșor au fost culese mai multe tipuri de mărgele lucrate din coral, cornalină, chihlimbar sau

¹ Informații primite de la Victor Teodorescu.

² I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 480, fig. 6/3, 4.

³ Expuse în Muzeul raional Focșani.

⁴ Plăcuțele despre care este vorba au fost preluate de către carpi de la sarmați o dată cu oglinzile și alte podoabe așa după cum și aceștia din urmă au împrumutat de la carpi o serie de obiecte și podoabe.

⁵ Nu se găsesc în cuprinsul necropolelor de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș. În mormintele sarmatice și carpice sînt asociate întotdeauna cu alte obiecte și podoabe care datează din sec. III e.n.

⁶ Radu Vulpe. *Săpăturile de la Poienești*, în *Materiale*, I, p. 408, fig. 329; p. 414, fig. 342/6, 7 și p. 415, fig. 343/2, cu deosebirea că exemplarele de la Poienești sînt din argint. Pentru cerceii din bronz v. p. 357, fig. 194/3.

⁷ *Ibidem*, p. 389, fig. 277/4, 5. Exemplarul din mormîntul 254 de incineratie este deosebit tînsă ca formă de cele sarmatice de la Poienești și Tirgșor.

⁸ *Materiale inedite*; informații Nicolae și Emilia Zaharia.

⁹ *Materiale inedite*; informații I. T. Dragomir.

¹⁰ Sebastian Morlntz, *Ein sarmatisches Grab aus Căscioarele*, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 557, fig. 3/7, 8 și 4/4.

¹¹ Informații Ion Spiru, Alexandria.

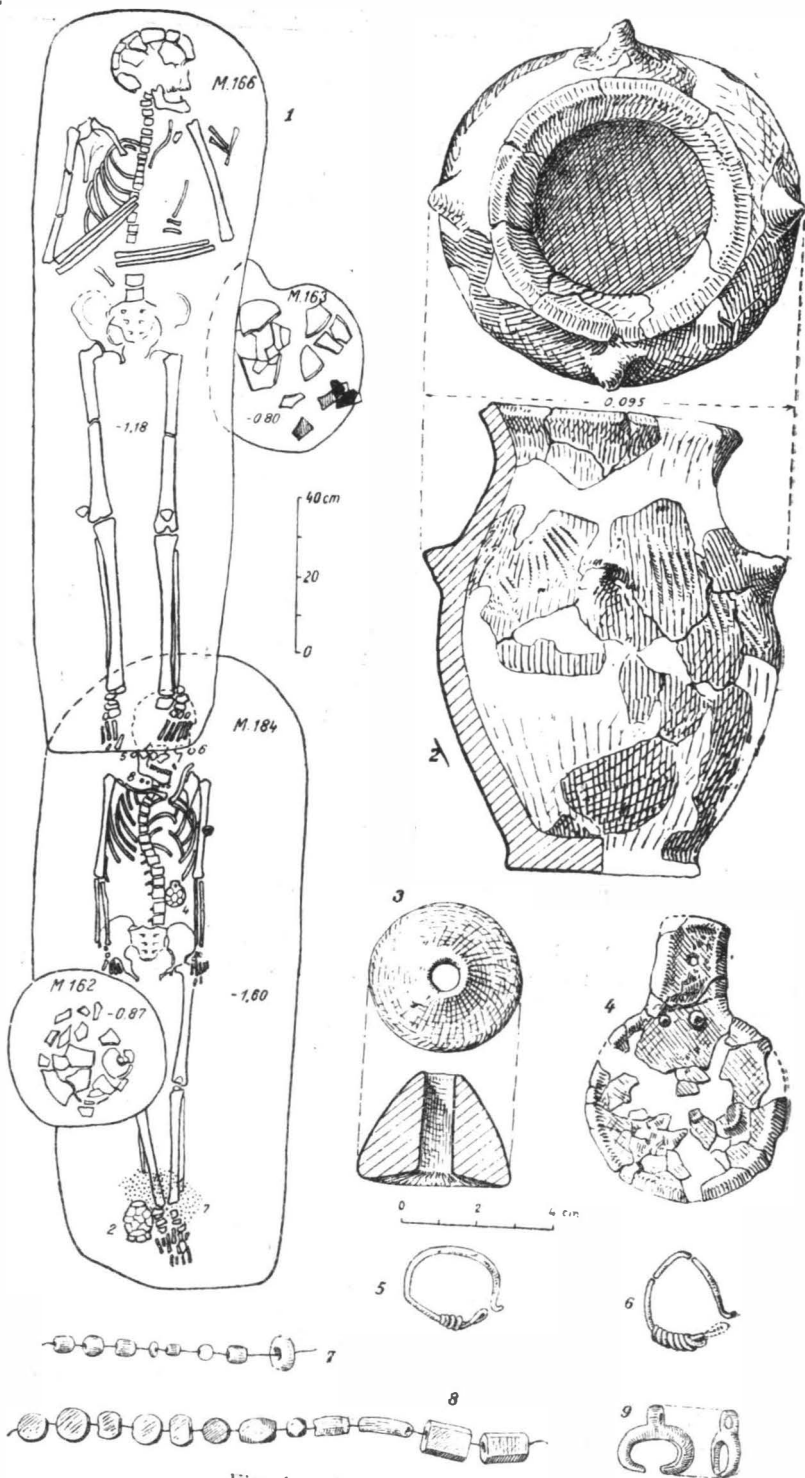


Fig. 4. — Inventarul M. 184.

coral pisat amestecat cu sticlă. Acestea erau dispuse în morminte după cum urmează: sub bărbie (M. 184, 198); la picioare (M. 184, 198, 200, 253 etc.), sau în regiunea bazinului (M. 253, și 267).

Printre cele mai importante tipuri se înscriu mărgelile pastilate, plate, avînd diametrul de circa 1 cm (fig. 2/5 a). Majoritatea acestora au fost executate din lapislazuli, albastru deschis; mai rar apar și mărgelile colorate în cafeniu. În aceeași tehnică au fost lucrate și mărgelile pastilate din cornalină. Mărgelile din lapislazuli erau dispuse în șiraguri întotdeauna sub bărbie. În cuprinsul acestor șiraguri alternau în număr mai redus mărgelile poliedrice din cornalină și sticlă cu 12 fațete, cele din cornalină cu șase¹ fațete (fig. 4/8) și cele din sticlă albă și albastră-fumurie cu același număr de fațete. Mult mai rar se întîlnește și tipul mărgelii ovoidale, poleită cu foiță de aur. În regiunea bazinului și uneori și la picioare au fost descoperite mărgelile rotunde din chihlimbar (fig. 3/2, 3). Cele mai numeroase mărgelile care formau șiraguri de cîte 4—5 m lungime (fig. 2/5 b; 3/4; 4/7) au fost înfășurate probabil ritual, în unele cazuri, în jurul tibiilor și peroneelor, fiind grupate după culoare. Acestea au forma sferică și au fost executate din sticlă și foarte des din sticlă amestecată cu coral pisat².

Ca și pentru restul podoabelor, cele mai apropiate analogii ale diverselor tipuri de mărgelile de la Tirgșor se găsesc în cimitirele sarmatice și carpice din Muntenia și Moldova. Astfel, mărgelile pastilate din lapislazuli apar în necropolele sarmatice de pe linia Dunării³, în cele din estul Munteniei⁴ și în majoritatea necropolelor din Moldova⁵. Ele sînt documentate și la unele triburi carpice⁶ prin mijlocirea cărora au pătruns sporadic și în Transilvania⁷. Mărgelile tubulare din coral însușite de asemenea de către unele triburi carpice⁸ apar și în restul necropolelor sarmatice din Muntenia⁹ și Moldova¹⁰, ele fiind timpurii și aduse din

¹ În necropola romană de la Isaccea; informații Expectatus Bujor.

² Atribuite de B. Mitrea mormintelor de incinerare de la Poienești; v. *Istoria României*, I, p. 645, fig. 8. R. Vulpe, *op. cit.*, le prezintă ca fiind descoperite în mormintele de inhumare (sarmatice — n.n.), p. 357, fig. 195 (M. 130) și p. 408, fig. 330 M (332). În legătură cu prezența mărgelilor la picioare v., pentru perioada mai timpurie, D. B. Șelov, *Некрополь Тонаука*, în *MIA*, 82, Moscova, 1961, p. 10 (M. 9); pentru morminte mai tîrzii v. M. Parducz, *Beitrag zur Geschichte der Sarmaten in Ungarn um II. und III. Jahrhundert*, în *ActaArch-Budapest*, 7, 1956, pl. XXII/1.

³ Sebastian Morintz (Căscioarele), în *Dacia*, IV, N.S., p. 556, fig. 3/9 și p. 557, fig. 4/6.

⁴ Sebastian Morintz, *Некоторые вопросы сарматского населения в Молдове и Мунтении в связи с фоквианским погребением*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 452—471, fig. 5/5. Tot aici autorul grupează majoritatea descoperirilor de pe teritoriul R.P.R. pînă în anii 1958—1959.

⁵ La Probota — informații Nicolae și Emilia Zaharia. De asemenea la Bocani în R.S.S. Moldovenească v. G. B. Feodorov, *op. cit.*, p. 52, fig. 4/3.

⁶ I. L. Neagu, *Stofiana barbară de la Vrlitșcoi*, în *AArch*, III, 5—6, 1930, p. 47, fig. 4/3.

⁷ La Soporu de Cîmpie într-un mormint de incinerare a fost descoperită o mărgică din lapislazuli trecută prin flăcările rugului. Informație D. Protase.

⁸ R. Vulpe (Poienești), *op. cit.*, p. 356, fig. 190/10.13.

⁹ În cuprinsul necropolelor de pe linia Dunării; informații Sebastian Morintz.

¹⁰ La Probota; informații Nicolae și Emilia Zaharia; v. și mormintul de la Foșani, Sebastian Morintz, *op. cit.*, p. 457, fig. 5/8.

regiunile răsăritene¹. Mărgelele poliedrice din cornalină și sticlă, folosite mai rar de către sarmați, provin din centrele romane fiind de altfel documentate în medii mai timpurii, ca Isaccea² și Tomis³. Mărgelele sferice din sticlă sau coral pisat amestecat cu sticlă, cu sau fără foiță de aur, sînt caracteristice numai sarmaților, indiferent dacă la origine provin tot din centrele romane.

Tipurile cele mai reprezentative de mărgele asupra cărora am stăruit nu sînt întîlnite în cuprinsul necropolelor de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș. Excepție fac doar mărgelele poliedrice și fațetate din sticlă și cornalină, care apar în imperiu mult mai timpuriu.

Prezentarea inventarului mormintelor de la Tîrșor se încheie cu o sumară enunțare a unor podoabe și obiecte mai rar întîlnite aici. În centrul șiragului de mărgele aparținînd mormintului 184 se afla un pandantiv din bronz de formă semilunară (fig. 4/9). În groapa mormintului 194 a fost descoperit un clopoțel conic din tablă de bronz, cu gura lărgită și pereții ușor arcuiți (fig. 1/4). În mormîntul 253, pe bazin zăcea o verigă din metal alb cu capetele subțiate și rotunjite (fig. 3/5). În mormîntul 198, pe clavicula stîngă s-a găsit o fibulă de fier. Deși prost conservată s-a putut observa că are arcul lătit și înalt, terminat în partea superioară cu o portagrafă înaltă; partea opusă a fibulei este lată și prevăzută cu un arc de fier păstrat în stare fragmentară (fig. 2/7). Această fibulă, apropiată intrucitva exemplarelor din necropola de la Proboța și celor din raionul Oltenița, datează din secolul al III-lea e.n.⁴. În M. 205 a fost găsit un pînten din fier, într-o stare proastă de conservare, compus dintr-o bară semicirculară care are pe partea convexă, la mijloc un ghimpe conic (fig. 5/1). Pîntenul are analogii cu cei descoperiți în așezările și cimitirele purtătorilor culturii Pșevorsk⁵.



Observațiile stratigrafice înregistrate în timpul cercetării necropolei complexe de la Tîrșor permit să datăm larg necropola sarmatică în secolul al III-lea e.n. Numai așa se poate explica de ce în majoritatea mormintelor s-au găsit fragmente ceramice din comuna primitivă și din nivelul de locuire din epoca stăpînirii romane a teritoriului de la Tîrșor. Trebuie subliniat că în nici unul din mormintele sarmatice nu au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd necropolei de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș.

Datarea necropolei sarmatice în secolul al III-lea e.n. este de altfel definită și de împrejurarea că o serie de morminte (184; 200; 253; 261;

¹ M. I. Viazmitina ș.a., *op. cit.*, p. 50, fig. 34/19.

² La Isaccea; informații Expectatus Bujur (material inedit).

³ Informații Vasile Barbu (necropola de la Tomis, material inedit).

⁴ Pteritoriul R.P.R. nu se cunosc încă morminte din cultura Cerneahov-Sîntana de Mureș în care să fie documentate fibule cu portagrafa înaltă; în schimb la carpi și sarmați sînt foarte frecvente.

⁵ Stanislav Jasnoz, *Cmentarzysko z okresu pozno-laténskiego i rzymskiego w Wymyslowie*, în *Fontes Praehistorici*, II, 1951, Poznan, p. 53, fig. 39/24 și p. 116, fig. 153/8, 9; pentru purtătorii culturii Cerneahov v. E. A. Simonovici, *Памятник чернязовской культуры степного поднепровья* în *SA*, XX, IV, 1955, p. 289, fig. 13/10.

276 etc.) sînt suprapuse de morminte de incinerare și de inhumare aparținînd purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș. În schimb

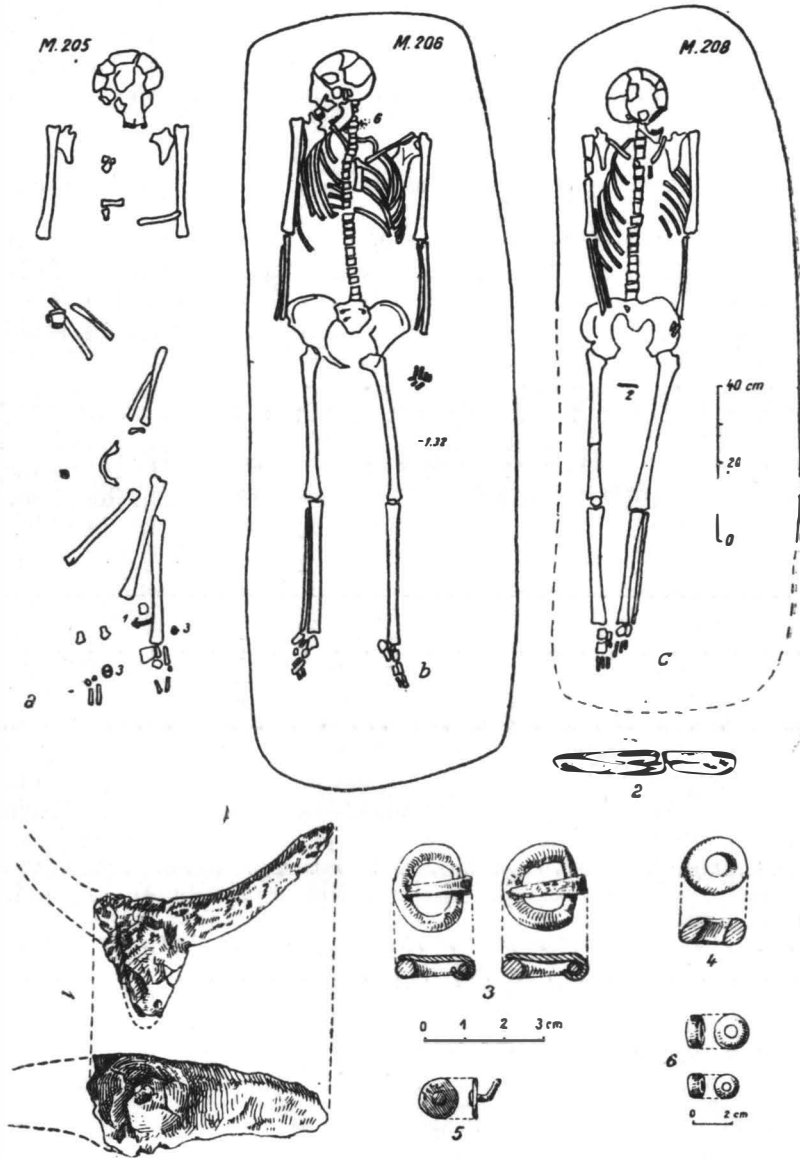


Fig. 5. — Inventarul M. 205, M. 206 și M. 208.

nici un mormînt sarmatic nu suprapune sau nu deranjează vreun mormînt din secolul al IV-lea e.n. Aceași observație a fost făcută și în necropola

complexă de la Oinac¹ datată în secolele III—IV e.n. În sfârșit, atragem atenția că în necropola de la Tîrșșor, între mormintele sarmatice și cele de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș, se intercalează în timp un grup de morminte de incinerare — aspectul Chilia-Tîrșșor — dateate la sfârșitul secolului al III-lea e.n. și începutul secolului al IV-lea e.n. Între mormintele sarmatice și acestea din urmă nu există un raport stratigrafic concludent. Datarea necropolei de tip Chilia-Tîrșșor a fost făcută pe baza inventarului.

În continuare ne propunem să aducem câteva precizări care vor contribui la restrîngerea datării.

Ceramica sarmatică descoperită la Tîrșșor și în special cea lucrată cu mîna are analogii cu materialul ceramic găsit în necropolele de la Bocani, Probotă, Largu și cele din raionul Oltenița, dateate în secolul al III-lea e.n.

Urciorul cenușiu din M. 253, de vădită factură romană preluat de către sarmați probabil prin filieră carpo-dacică nu poate fi datat în secolul IV e.n., dar nici în secolul II e.n.²

Fibula din fier (M. 198) cu portagrafa înaltă nu poate să dateze decît numai din prima jumătate și de la mijlocul secolului al III-lea e.n.³ Oglinda din metal alb cu „tamga” redînd forma literei „H” nu ne îngăduie să datăm mormintul în care a fost găsită mai tîrziu de mijlocul secolului al III-lea e.n. Trebuie precizat de asemenea că acest tip de oglindă nu se întîlnește în complexele arheologice de pe teritoriul R.P.R., dateate în secolul al II-lea e.n. În schimb oglinda amintită este destul de des întîlnită în necropolele de incinerare carpice, aspectul Vîrtișcoiu-Pădureni⁴. Prezența cerceilor din bronz cu veriga rotundă în secțiune, care au analogii în necropola sarmatică de la Poienești⁵, precum și cei din argint cu veriga torsionată, rectangulară în secțiune, descoperiți la Probotă⁶, Șendreni⁷, Oltenița⁸, constituie alte elemente, pentru datarea necropolei sarmatice de la Tîrșșor la mijlocul secolului al III-lea e.n. Către aceeași datare ne duc și mărgelele discoidale din lapislazuli, care au fost descoperite în mormîntul de la Focșani⁹ și în mormintele sarmatice de la Căscioarele-Oltenița¹⁰, Probotă¹¹, Bocani¹², precum și în mormintele de incinerare aparținînd carpilor de la Vîrtișcoiu¹³. La toate acestea se adaugă clopoțelul din M. 194, cataramele pentru închis încălțămîntea din M. 148, mărgelele

¹ Nivelul mormintelor sarmatice de aici este anterior celor de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș: informații D. Berciu și Sebastian Morintz.

² Urciorul de la Tîrșșor după formă și tehnica de execuție nu își găsește analogii în cultura Lipița-Poiana și nici în culturile Poienești și Cerneahov-Sîntana de Mureș.

³ Fibula noastră se aseamănă cu aceea de la Căscioarele, v. Sebastian Morintz, *op. cit.*, p. 556, fig. 3/1 și p. 557, fig. 4/1.

⁴ Grigore Anițescu, *op. cit.*, și materialul carpic din Muzeul de la Focșani.

⁵ R. Vulpe, *op. cit.*

⁶ Informații Nicolae și Emilia Zaharia.

⁷ I. T. Dragomir, *op. cit.*

⁸ Sebastian Morintz (Căscioarele), *op. cit.*

⁹ Idem (Focșani), *op. cit.*

¹⁰ Idem (Căscioarele), *op. cit.*

¹¹ Informații Nicolae și Emilia Zaharia.

¹² G. B. Feodorov (Bocani), *op. cit.*

¹³ I. L. Neagu (Vîrtișcoiu), *op. cit.*

rotunde din sticlă și coral pisat amestecat cu sticlă, precum și alte obiecte și podoabe caracteristice lumii sarmatice și carpilor din secolul al

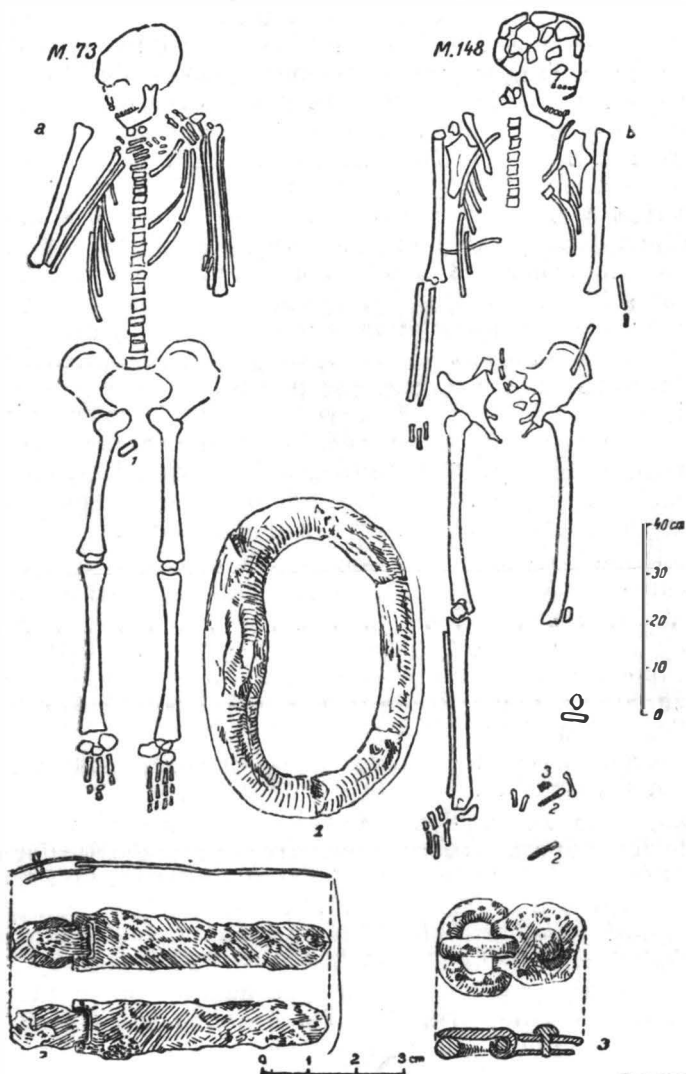


Fig. 6. — Inventarul M. 73 și M. 148.

III-lea e.n., dar care nu apar niciodată în necropolele de tip Cerneahov-Sintana de Mureș.

Din cele relatate reiese că mormintele sarmatice de la Tîrșor judecate sub raport stratigrafic față de celelalte complexe de la Tîrșor și

în funcție de analogiile stabilite cu restul necropolelor sarmatice și carpice pot fi datate în prima jumătate și la mijlocul secolului al III-lea e.n.¹

După cum s-a mai arătat necropola sarmatică de la Tirgșor este contemporană cu o serie de necropole înrudite, descoperite pe valea Călmățuiului și pe linia Dunării muntene. Este important de arătat că în necropola de la Tirgșor și în restul necropolelor din Muntenia nu sînt documentate elemente de cultură materială sau podoabe caracteristice dacilor liberi — cultura Chilia. Ipotetic se poate trage încheierea că ne aflăm în vremea în care, în Muntenia, cîmpia era probabil controlată de cetele sarmaților, iar vestul și nord-vestul acestei provincii erau sub stăpînirea efectivă a triburilor de daci liberi — cultura Chilia.

Ceva mai tîrziu, către mijlocul secolului al III-lea e.n., cultura materială a grupurilor de daci liberi — aspectele Militari-Mătăsaru conține o serie de podoabe de certă tradiție și influență sarmatică. Acest moment coincide cu creșterea puterii economice și politice a triburilor dacilor liberi din Muntenia și cu slăbirea puterii sarmaților, marcată printr-o adevărată criză economică și politică.

Studierea antichităților din această vreme descoperite pe teritoriul Moldovei este de natură să aducă contribuții importante la problema ridicată aici. Înainte de toate trebuie făcute cîteva precizări cu scopul de a stabili măcar cu aproximație raportul cronologic dintre cultura Poienești, atribuită carpilor, și orizontul sarmatic din Moldova.

La Poienești, pe dealul Teilor, a fost cercetată o necropolă complexă de către R. Vulpe². În cuprinsul acestei necropole au apărut morminte de incinerare și de inhumare, pe care descoperitorul le-a atribuit carpilor și le-a datat în secolele III—IV e.n.³. Ulterior, I. Nestor formulează ipoteza că mormintele de inhumare de la Poienești sînt aproximativ contemporane cu cele de incinerare și pot fi identificate cu ale unei populații sarmatice⁴. Mai tîrziu, Sebastian Morintz stabilește un raport cronologic între mormintele de la Poienești, datînd pe cele de incinerare mai timpuriu⁵.

Pornind de la aceste jaloane de cercetare și mai ales folosind indicațiile date de R. Vulpe în raportul definitiv asupra săpăturilor de la Poienești, Gh. Bichir stabilește just, după părerea noastră, faptul că mormintele de incinerare sînt posterioare celor de inhumare⁶. Cu același prilej Gh. Bichir, folosind rapoartele lui Iulian Antonescu, referitoare la necropola de la Gabăra și observațiile antropologilor Olga Necrasov și I. Botezatu, procedează la stabilirea unui raport asemănător între mormintele de incinerare și cele de inhumare de la Gabăra⁷. În sfîrșit în același studiu este propusă și documentată o cronologie a culturii carpice, fixîndu-se

¹ V. și Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sîntana-Cerneahov ...*, p. 275 și p. 286.

² Radu Vulpe (Poienești), *op. cit.*

³ *Ibidem*, p. 497—500.

⁴ *Istoria Romîniei*, I (capitolul despre sarmați redactat de I. Nestor).

⁵ Sebastian Morintz, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 468.

⁶ Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 263.

⁷ *Ibidem*, p. 264—266.

pentru faza timpurie¹ aspectul Vrtișcoiu-Pădureni, iar pentru cea târzie aspectul Poienești-Gabăra.

Pe baza celor schițate mai sus se poate susține că în faza mai timpurie carpilor din aspectul Vrtișcoiu-Pădureni influențați de cultura sarmatică (v. oglinzi, catarama, mărgelile din coral, mărgelile din lapislazuli etc.) sînt contemporani cu grupele sarmatice de la Poienești, Gabăra, Proboata, Bocani etc. Sîntem așadar în vremea în care o serie de cete sarmatice sînt prezente² printre carpilii pe teritoriul dintre Prut și Carpați controlînd în același timp teritoriile de dincolo de Prut.

Datorită unei etape noi de dezvoltare economico-sociale a triburilor carpice, petrecută pe la mijlocul secolului al III-lea e.n., cînd de altfel aceștia sînt principalii atacatori ai imperiului la Dunărea de jos, carpilii își întind dominația politică asupra teritoriilor ocupate de sarmați, fixîndu-se pe linia Prutului. Momentul acesta coincide cu încetarea existenței necropolelor sarmatice de la Poienești și Gabăra.

Și în Muntenia, după părerea noastră, se petrece un fenomen asemănător. După cum s-a arătat, necropola sarmatică de la Tîrghșor și restul necropolelor sarmatice din Cîmpia Munteană înrudite cu ea sînt contemporane, pe baza inventarului citat, cu orizontul carpic Vrtișcoiu-Pădureni și cu necropolele sarmatice de la Poienești și Gabăra.

Orizontului carpic Vrtișcoiu-Pădureni, celui sarmatic Poienești-Gabăra ca și celui sarmatic Tîrghșor-Cîmpia Munteană le corespunde în timp în Muntenia, cultura Chilia atribuită dacilor liberi de la sud de Carpați.

Pentru a ilustra cele afirmate mai sus trebuie arătat că sarmații în afară de ceramica lor proprie, lucrată cu mîna, pe care o aduc din regiunile din care s-au dislocat, folosesc în majoritatea cazurilor o ceramică cenușie de tradiție și factură carpo-dacică. Trebuie precizat însă că este vorba de o ceramică luată pe cale de schimb probabil de la carpilii din prima fază (aspectul Vrtișcoiu-Pădureni), unde ceramica arsă la roșu este aproape inexistentă³. Puținele vase arse la roșu, de bună calitate, descoperite ici-colo în vreun mormînt sarmatic par mai degrabă a fi procurate în această vreme pe cale de schimb ori de jafari, direct din imperiu, întrucît sînt de vădită factură romană. Ilustrativ în acest sens este inventarul ceramic din mormintele de la Bocani unde alături de cămile cenușii — carpice — apar vase roșii care după forme, tehnica de lucru și ornamente provin cu siguranță din ateliere romane⁴. În sfîrșit trebuie făcută și preci-

¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 267. Între timp la Suceava, la sud-vest de mitropolie, a fost descoperită o necropolă de incinerare care se încadrează între necropolele de tip Lipița și cele din aspectul Vrtișcoiu-Pădureni. Materialul l-am văzut prin bunăvoința colegului I. Ioniță.

² Este mai mult ca sigur că de pe bazele lor din nordul pontic sarmații timpurii au pătruns deseori în Moldova cu mult înainte de fixarea grupurilor de la Poienești și Gabăra. Nu este exclus ca sarmații timpurii să fi contribuit în parte și la încetarea așezărilor de tip Poiana din Moldova. Ca mărturie a unor astfel de cete timpurii poate fi luat în considerație mormîntul sarmatic de la Vaslui, care datează dintr-o perioadă anterioară grupurilor de tip Poienești-Bocani. Al. Andronic, E. Neamțu și F. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, VIII, p. 93, fig. 7-9.

³ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 254.

⁴ G. B. Feodorov, *op. cit.*, în *MIA*, 89, p. 346, fig. 40/5; p. 348, fig. 42/11, p. 349, fig. 43/3 etc.

zarea că o serie de vase aparținând carpilor din aspectul Poieniști-Gabăra nu mai apar în mormintele sarmatice.

După cum am mai arătat acesta este momentul în care cetele sarmatice sînt din ce în ce mai strîmtoare de creșterea puterii carpice. În același timp în Muntenia grupurile dacilor liberi (cultura Chilia) încep să-și întindă dominația politică înspre est și sud, după căderea limesului transalutan, dezvoltîndu-se sub aspectele Mătăsaru și Militari. În cuprinsul acestor aspecte încep să apară¹ o serie de elemente sarmatice preluate de către dacii liberi de la aceștia. Dar o dată cu aceste mișcări ale dacilor liberi din Muntenia petrecute la mijlocul și în cea de-a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. începe și slăbirea puterii sarmatice. Poziția sarmaților slăbește treptat luînd cu vremea proporțiile unei adevărate crize. Aceasta se datorește firește în primul rînd unei etape noi de dezvoltare economică și socială a dacilor liberi care încep probabil să-și extindă dominația asupra unor regiuni mai întinse pentru agricultură în dauna triburilor sarmatice care sînt nevoite să-și micșoreze teritoriile pentru pășunatul turmelor. În al doilea rînd trebuie arătat că acest moment coincide și cu creșterea puterii politice a carpilor la Dunărea de jos, care-și extind dominația asupra estului și centrului Munteniei (Militari) oprind cu acest prilej și posibilitatea pătrunderii neîntrerupte de noi cete sarmatice dinspre stepele nord-pontice. Deși stînjiți pentru moment sarmații vor mai încerca să pătrundă la Dunărea de jos fiind presați de alte populații. Ni se pare că un grup mai important și demn de luat în considerație este reprezentat de sarmații care folosesc înmormintările secundare în tumuli (v. Tecuci² — Smeeni³) în amintirea încă recentă a curganelor din stepele nord-pontice.

În încheiere trebuie subliniat că sarmații din orizontul Tîrgșor-Oltenița-Călmățui pierd supremația politică la mijlocul secolului al III-lea e.n. După cum s-a mai arătat⁴ la Tîrgșor teritoriul necropolei sarmatice începe să fie folosit în cea de-a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. de către populația băștinașă (aspectul Chilia-Tîrgșor,) iar mai tîrziu în colaborare cu taifalii⁵ avangarda purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș.

Datele arheologice de pînă acum din Muntenia, dovedesc că procesul de slăbire a forței sarmatice datorat în prima sa etapă dacilor liberi va fi încheiat o dată cu pătrunderea primelor valuri⁶ ale purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș.

¹ În vara anului 1962 a fost cercetată parțial așezarea de la Mătăsaru (r. Găești, reg. Argeș). Aceasta aparține populației autohtone dar în cuprinsul ei au fost descoperite fragmente de oglinzi și alte podoabe caracteristice sarmaților. La Militari au fost sesizate influențe sarmatice, de către Vlad Zirra.

² I. Vendelin, *Un tumul la Tecuci*, în *RPAN*, II—IV, 1940.

³ Victor Teodorescu, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, p. 279—280.

⁴ Gh. Diaconu, *Probleme...*, *op. cit.*, p. 275 și 286.

⁵ *Idem*. *Date arheologice cu privire la taifali*, în *Dacia*, N.S., VII (sub tipar).

⁶ *Ibidem*. Deși după cum se documentează în studiul citat elementele sarmatice mai persistă în oarecare măsură însă pierd supremația politică.

O ultimă problemă care se impune a fi discutată aici este aceea a raportului cronologic dintre populația sarmatică din Muntenia și Moldova și purtătorii culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș.

O serie de cercetători admit în ultima vreme din ce în ce mai stăruitor printre componenții purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș și pe sarmați. Este adevărat că și la Tîrgșor au fost reperate câteva elemente sarmatice în cuprinsul necropolei de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș pe care noi le-am prezentat cu alt prilej¹. Că lucrurile stau așa o dovedesc o serie de observații făcute și în cuprinsul altor necropole de pe o arie mai întinsă.

Compoziția eterogenă a purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș, ai cărei principali vehiculatori sînt socotiți goții, este documentată și de izvoarele literare ale vremii. Ammianus Marcellinus referindu-se la unul din episoadele luptelor purtate de romani împotriva goților relatează următoarele: „*barbarii însă la rîndul lor cu strigăte stridente, își ridicau în slavă strămoșii și în mijlocul unui zgomot de diferite limbi porneau la primele lupte*”².

Sprîjinindu-se mai ales pe argumentele de natură arheologică, însă nu întotdeauna suficient de concludente, o parte din cercetători acordă o importanță deosebită elementului sarmatic. Dintre aceștia în ultima vreme se remarcă G. B. Feodorov care atribuie în chip hotărîtor ritul inumației³ ca fiind transmis de către sarmați cerneahovienilor. Același cercetător susține că grupurile de sarmați de tipul celor de la Bocani⁴ aduc o contribuție esențială și în cultura propriu-zisă a cerneahovienilor. Așadar G. B. Feodorov socotește că printre principalii făuritori și componenți ai culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș pot fi considerați sarmații.

Teoriei menționate mai sus i se opun însă o serie de fapte. În mormintele cerneahoviene lipsesc cu desăvîrșire o serie de obiecte și podoabe care sînt preferate de către sarmați ca: pumnalele, săbiile, oglinzile, cataramele pentru încălțăminte, clopoței, mărgelile din lapislazuli și alte categorii de obiecte și podoabe. Dacă împotriva acestor realități mai pot fi aduse obiecții sau justificări ca, schimbarea modei, a centrelor de aprovizionare cu podoabe, sau alte cauze, rămîne de explicat problema deformării artificiale a craniilor. Acest obicei pe care sarmații l-au practicat cu predilecție nu este documentat la purtătorii culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș așa după cum remarcă și Sebastian Morintz într-un studiu recent⁵. În stadiul actual al cercetărilor se poate preciza că în

¹ Gh. Diaconu, *Probleme...*, op. cit., p. 278, n. 5.

² G. Popa-Liscanu, *Izvoarele Istoriei Romnilor*, XIII, 1939, p. 86.

³ G. B. Feodorov, *О двух обрядах погребения в Черняховской культуре (по памятникам Молдавии)*, în SA, 3, 1958; idem în MIA, 89, p. 172.

⁴ Este interesant de subliniat că G. B. Feodorov în lucrarea sa de sinteză referitoare la antichitățile de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești atribuie și susține că o bună parte din inventarul ceramic, obiecte și podoabe din necropola sarmatică de la Bocani sînt tipice purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș. După părerea noastră inventarul mormintelor de la Bocani aparținînd unor grupe curate de sarmați nu poate fi omologat cu cel al purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș, de la Mălăești, Budești etc. De altfel necropola de la Bocani se izolează de restul cimitirelor și prin datarea ei în sec. III e.n.

⁵ Sebastian Morintz, op. cit., în *Dacia*, N.S., III, p. 469.

cuprinsul necropolelor de tip Cerneahov-Sintana de Mureș răspândite din Transilvania pînă dincolo de Nipru¹ și din Carpații nordici pînă la Dunărea de jos nu a fost descoperit nici un mormînt cu craniul deformat. Această observație este valabilă atît pentru necropolele timpurii ale acestei culturi, cît și pentru cele din faza finală.

Datele arheologice de pînă acum din țara noastră permit să fie formulate cîteva ipoteze care trebuie urmărite și verificate în cercetările viitoare. Criza sarmatică din Muntenia începută la mijlocul secolului al III-lea e. n. se încheie probabil cu lichidarea totală a puterii politice a sarmaților (aparținînd orizontului Tîrgșor-Oltenița-Călmățui) la finele secolului al III-lea e. n. și începutul secolului al IV-lea e. n., adică în momentul pătrunderii primelor elemente cerneahoviene în aceste teritorii — taifalii. Așa după cum s-a arătat cu alt prilej, taifalii vor aduce cu ei contingente de sarmați din regiunile în care au fost în contact cu aceștia. Care anume a fost raportul între aceste populații nu se poate și deocamdată. Probabil că sarmații se găseau în oarecare raporturi de dependență față de noii veniți, iar din punct de vedere cultural erau aproape în întregime asimilați.

Majoritatea populației sarmatice însă s-a retras din calea noilor veniți. O parte au trecut probabil în imperiu, unde de altfel încep să fie documentați în cîteva necropole contemporane cu acelea ale purtătorilor culturii Cerneahov-Sintana de Mureș, de exemplu cele de la Tomis² și Histria³, în cuprinsul cărora apar morminte cu crani deformați, mărgelile din lapislazuli și alte podoabe caracteristice numai sarmaților. Nu este de asemenea exclus ca o bună parte a triburilor sarmatice din Muntenia să fi trecut treptat la frații lor iazigi, indiferent de direcția drumului sau a mijloacelor folosite pentru a pătrunde în Cimpia Tisei⁴. În acest sens există cîteva dovezi sesizate de cercetătorii maghiari⁵.

La capătul acestei analize succinte se cuvine a sublinia faptul că practica deformării artificiale a craniilor nu este atestată pe teritoriul țării noastre în secolul al IV-lea e. n. cu excepția Dobrogei. Este drept însă că un secol mai tîrziu ea va fi reintrodusă în teritoriile extracarpătice de către elementele huno-alano-ostrogotice⁶.

¹ E. V. Mahno, *Памятники черняховской культуры на территории УССР в Черняховская культура* în *MIA*, 82, Moscova, 1960, fig. 1.

² În necropola de la Tomis (Constanța) au fost descoperite numeroase morminte date în sec. IV e. n., cu crani deformați, mărgelile din lapislazuli și din coral; informații V. Barbu.

³ Em. Condurachi și colaboratori, *Şantierul arheologic Histria*, în *Materiale*, IV, p. 48—55, fig. 37/1 (mărgică din lapislazuli). Pentru crani deformați și atribuirea acestor morminte sarmaților v. Petre Aurelian, *Aspecte ale culturii Sintana-Cerneahov în Sciția Minor, în Dacia*, VI (sub tipar).

⁴ *Istoria României*, I, p. 675 (cap. redactat de I. Nestor). p. 453 (cap. redactat de M. Macrea); v. V. Pârvan, *Getica*, p. 110.

⁵ M. Parducz ne-a informat că în cuprinsul celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea e. n. în mormintele sarmatice din Ungaria încep să fie documentate pumnalele cu inele la mînere și alte obiecte și podoabe pe care cercetătorul amintit le pune în legătură cu o pătrundere dinspre regiunile estice, v. și *Istoria României*, I, p. 680 (cap. redactat de I. Nestor).

⁶ Ilustrativ în acest sens este mormîntul de la Dulceanca, v. Vladimir Dumitrescu, *O nouă mărturie a prezenței hunilor în Muntenia: fragmentul de diademă de aur de la Dulceanca*, în *SCIV*, XII, 1, 1961, p. 60; *ibidem*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 537—542. În necropola de la

Lipsa deformării artificiale a craniilor în cuprinsul secolului al IV-lea e.n. la purtătorii culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș se poate explica, numai dacă se dovedește că în regiunile de contact dintre cerneahoveni și sarmați a existat un proces îndelungat de conviețuire, timp în care grupurile sarmatice au fost asimilate de către purtătorii culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș și au pierdut acest obicei. Dacă lucrurile stau așa se impune ca în anumite zone de contact în regiunile din est să fie descoperite neapărat morminte cerneahoviene timpurii cu cranii deformate.

GH. DIACONU

О САРМАТАХ НА НИЖНЕМ ДУНАЕ В СВЕТЕ НАХОДОК ИЗ ТЫРГШОРА

РЕЗЮМЕ

В первой части работы автор делает ряд замечаний в связи с погребальным обрядом и рядом других характерных черт сарматской группы, использовавшей могильник в Тыргшоре (р-н и обл. Плюешти). Эта часть заканчивается кратким описанием и разбором инвентаря сарматских погребений с учетом современных им комплексов из Мунтении и Молдовы. Неоднократно уже отмечались и подчеркивались различия в обряде и инвентаре, имеющиеся между сарматскими погребениями и погребениями носителей культуры Черняхов-Сынтана де Муреш, которые позднее использовали для своего могильника ту же самую территорию.

Во второй части работы разбираются некоторые стратиграфические данные, касающиеся комплексов, предшествовавших и следовавших за сарматским могильником в Тыргшоре. Далее уточняется, что здешний сарматский могильник современен ряду подобных могильников на востоке Мунтении (долина реки Кэлмэцуей) и другим, расположенным на Дунае. Таким образом, обосновывается мнение, что в то время как Мунтенская равнина контролировалась сарматскими племенами в III в. н.э., западная и северо-западная области Мунтении находились под господством племен вольных даков, носителей культуры Килия (р-н Ведя, обл. Арджеш).

Проводится параллель между сарматскими находками в Мунтении в первой половине и середине III в. н.э. и как находками облика Выр-тишкойю—Пэлурень, приписываемыми карпам, так и сарматскими могильниками типа Поенешть-Габэра, открытыми на территории Молдовы.

Botoșani, datată în sec. V e.n. pe baza fibulelor și a cerceilor cuboocloedrici apar schelete cu cranii deformate (M. 6) pe care descoperitorii le atribuie triburilor alano-ostrogotice; informații Nicolae și Emilia Zaharia, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

Основываясь на некоторых предшествующих датировках, автор пытается объяснить кризис сарматской власти в Молдове, имевший место в середине III в.н.э., когда здесь и на Нижнем Дунае начинает утверждаться политическая власть племен карпов, относящихся к облику Поенешть-Габэра, которые заняли области, контролировавшиеся ранее сарматами. Затем автор возвращается к мунтенской территории, где отмечается подобное историческое явление, также произошедшее в середине III в.н.э. В этот момент племена вольных даков (культура Килия) начинают продвигаться в южные и юго-восточные области, оттесняя сарматские орды. Процесс ослабления власти сарматов объясняется продвижением вольных даков из Мунтении и одновременным наступлением карпов из Молдовы, которые глубоко проникли на восток Мунтении.

В заключительной части обосновывается мнение, касающееся того факта, что политическая власть сарматов была окончательно сломлена в момент проникновения на Нижний Дунай носителей культуры Черняхов-Сынтана де Муреш. Далее автор делает попытку объяснить почему в культуре Черняхов-Сынтана де Муреш отсутствует ряд сарматских культурных элементов. Как решающий аргумент, свидетельствующий об отсутствии основных сарматских элементов, приводится обычай намеренного уродования черепов, часто практиковавшийся сарматами, но отсутствующий в могильниках носителей культуры Черняхов-Сынтана де Муреш.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

- Рис. 1. — Инвентарь погребения № 200; 4, колокольчик из погребения № 194.
 Рис. 2. — Инвентарь погребения № 198.
 Рис. 3. — Инвентарь погребения № 253.
 Рис. 4. — Инвентарь погребения № 184.
 Рис. 5. — Инвентарь погребений № 205, № 206, № 208.
 Рис. 6. — Инвентарь погребений № 73 и № 148.

À PROPOS DES SARMATES DU BAS-DANUBE A LA LUMIÈRE DES DÉCOUVERTES DE TÎRĞȘOR

RÉSUMÉ

La première partie de cette étude présente une série d'observations portant sur le rite, le rituel et les caractéristiques les plus notables relativement au groupe sarmate qui utilisa la nécropole de Tîrğșor (district et région de Ploiești). Cet exposé s'achève avec une présentation et analyse sommaires du mobilier des tombes sarmates, tout en tenant constamment compte des complexes archéologiques contemporains de Valachie et de Moldavie. Il n'est pas rare que l'on remarque et que l'on souligne les différences de rite, rituel et mobilier existant entre les sépultures sarmates

et celles des individus appartenant à la civilisation de Tcherniakhov-Sîntana de Mureș qui choisissent un peu plus tard le même emplacement pour leur nécropole.

Dans la seconde partie du travail, l'auteur soumet à la discussion plusieurs données stratigraphiques relatives aux complexes antérieures et postérieurs à la nécropole sarmate de Tîrșor. Puis il précise que ce cimetière sarmate est contemporain de toute une série d'objectifs similaires situés dans l'est de la Valachie (vallée du Călmățui) et d'autres encore de la ligne du Danube valaque. C'est ainsi que l'on produit des arguments à l'appui de l'opinion que, tandis que la plaine de Valachie était contrôlée par les bandes sarmates, au III^e siècle de notre ère, la région de l'ouest et du nord-ouest de la Valachie se trouvait sous la domination des tribus des Daces libres — civilisation de Chilia (district de Vedeia, région d'Argeș).

Les découvertes sarmates de Valachie datant de la première moitié et du milieu du III^e siècle de notre ère sont mises en parallèle avec celles de l'aspect Virtușcoiu-Pădureni, attribuées aux Carpes, et avec les tombes sarmates précarpiques de Poieniști et de Gabăra, découvertes en territoire moldave.

Des datations antérieures permettent d'essayer d'expliquer la crise sarmate qui se produisit en Moldavie vers le milieu du III^e siècle de notre ère, quand les tribus carpes de la civilisation de Poieniști-Gabăra, qui avaient occupé les régions précédemment contrôlées par les Sarmates, commencent à affirmer leur autorité politique ici et sur la Bas-Danube. On revient ensuite au territoire valaque où l'on enregistre un phénomène historique semblable survenu également au milieu du III^e siècle de notre ère. C'est alors que les tribus des Daces libres (civilisation de Chilia) commencent à s'étendre du côté des régions du sud et du sud-est en enserrant les enclaves sarmates. Le processus d'affaiblissement de la puissance sarmate s'explique par les actions initiées par les Daces libres de Valachie, conjuguées avec les coups assenés par les Carpes qui, descendant de Moldavie, pénétrèrent profondément dans l'est de la Valachie.

La partie finale de l'étude développe l'idée que la puissance politique des Sarmates fut définitivement brisée lors de la pénétration sur le Bas-Danube des représentants de la civilisation de Tcherniakhov-Sîntana de Mureș. On essaye par la suite d'expliquer pourquoi une série d'éléments culturels sarmates font défaut du contenu de la civilisation de Tcherniakhov-Sîntana de Mureș. C'est le cas notamment de la coutume de la déformation artificielle des crânes, que les Sarmates pratiquaient avec prédilection et qui manque des nécropoles appartenant aux représentants de la civilisation de Tcherniakhov-Sîntana de Mureș.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Mobilier de la tombe 200 ; 4, clochette provenant de la tombe 194.

Fig. 2. — Mobilier de la tombe 198.

Fig. 3. — Mobilier de la tombe 253.

Fig. 4. — Mobilier de la tombe 184.

Fig. 5. — Mobilier des tombes 205, 206 et 208.

Fig. 6. — Mobilier des tombes 73 et 148.

